

**MARKAZIY OSIYODA TA'LIM VA ILM-FAN: TARIXIY RIVOJLANISH
VA HOZIRGI HOLAT**

Pulatbekova Salixa Alibek qizi

*Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston
Milliy universiteti Ijtimoiy fanlar fakulteti
yurisprudensiya yo'nalishi 1-kurs talabasi.*

Annotatsiya: Ushbu maqolada Markaziy Osiyo mintaqasidagi ta'lim va ilm-fan tizimining tarixiy ildizlari hamda zamonaviy taraqqiyot bosqichlari atroflicha tahlil qilinadi. Mintaqa sivilizatsiyalar chorrahasi sifatida qadimdan dunyo ilm-fani rivojiga ulkan hissa qo'shib kelganligi tarixiy faktlar asosida yoritiladi. Birinchi va Ikkinchi Sharq Renessansi davridagi ilmiy yutuqlar, xususan, buyuk mutafakkirlar merosining bugungi kundagi ahamiyati ochib beriladi. Maqolada sovet davri ta'lim tizimi va mustaqillikdan keyingi tub islohotlarning o'ziga xos xususiyatlari qiyosiy o'rganiladi. Hozirgi kunda Yangi O'zbekistonda ilm-fanni raqamlashtirish va oliy ta'lim sifatini oshirish borasidagi strategik maqsadlar tahlilga tortiladi. Globalizatsiya sharoitida mintaqa mamlakatlari o'rtasidagi ilmiy hamkorlikning yangi ufqlari ko'rsatib o'tiladi. Maqola davomida ta'lim sohasidagi qonunchilik bazasining takomillashib borishi ijtimoiy-huquqiy nuqtai nazardan baholanadi. Xulosa qismida esa o'tmish va kelajak o'rtasidagi intellektual uzviylikni ta'minlash milliy yuksalishning asosi ekanligi ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: Markaziy Osiyo, ilm-fan, ta'lim, madrasa, Renessans, Mirzo Ulug'bek, raqamlashtirish, innovatsiya, intellektual salohiyat, Yangi O'zbekiston.

Kirish

Markaziy Osiyo - insoniyat sivilizatsiyasining eng qadimgi o'choqlaridan biri bo'lib, u asrlar davomida ilm-fan, madaniyat va ma'rifat markazi bo'lib kelgan. Buyuk Ipak yo'lining markazida joylashgan ushbu mintaqa nafaqat tovar ayirboshlash, balki g'oyalar va ilmiy kashfiyotlar almashinadigan intellektual makon vazifasini o'tagan. Tarix silsilasida bu zamin dunyoga Al-Xorazmiy, Ibn Sino, Beruniy va Mirzo Ulug'bek kabi daholarni tuhfa etdi. Bugungi kunda global o'zgarishlar va to'rtinchi sanoat inqilobi davrida ta'lim tizimini tubdan isloh qilish, ilm-fanni ishlab chiqarish bilan integratsiya qilish har qachongidan ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu maqolaning maqsadi mintaqadagi ta'limning tarixiy yo'lini ko'rib chiqish va bugungi kundagi transformatsiya jarayonlarini huquqiy va ijtimoiy jihatdan baholashdan iborat.

Asosiy qism

1. Tarixiy meros: Ma'rifat maskanlari va Renessans davri

Markaziy Osiyoda ta'lim tizimining ildizlari islomgacha bo'lgan davrga borib taqalsa-da, uning gullab-yashnashi IX-XII asrlarga (Birinchi Renessans) to'g'ri keladi. Bu davrda "Baytul Hikma" (Donishmandlar uyi) an'analari mintaqaga yoyildi. Madrasalar tizimi shakllanib, ular o'rta asrlarning o'ziga xos universitetlari vazifasini o'tadi.

XIV-XV asrlarda Amir Temur va Temuriylar davri (Ikkinchi Renessans) ilm-fan taraqqiyotini yangi bosqichga olib chiqdi. Mirzo Ulug'bek tomonidan Samarqandda barpo etilgan madrasa va rasadxona o'sha davrning eng yirik ilmiy akademiyasi edi. Ulug'bekning "Ziji jadidi Ko'ragoniy" asari astronomiya fanida inqilob yasadi. Ushbu davrda huquqshunoslik (fiqh), falsafa, tilshunoslik va aniq fanlar uyg'unlikda rivojlandi. Madrasalarda ta'lim tizimi shunday yo'lga qo'yilgan ediki, talabalar ham diniy, ham dunyoviy bilimlarni mukammal egallaganlar.

2. Sovet davri va mustaqillik arafasidagi holat

XIX asr oxiri va XX asr boshlarida mintaqada jadidchilik harakati vujudga keldi. Munavvarqori Abdurashidxonov, Mahmudxo'ja Behbudiy kabi ma'rifatparvarlar ta'limni zamon talablariga moslashtirish, "usuli jadid" maktablarini ochish orqali millatni uyg'otishga harakat qildilar. Biroq, sovet tuzumi o'rnatilgach, ta'lim tizimi to'liq mafkuraviylashdi. Ijobiy tomoni shundaki, savodsizlik tugatildi, oliy ta'lim muassasalari va Fanlar akademiyalari tashkil etildi. Ammo milliy qadriyatlar va diniy merosdan uzilgan holdagi ta'lim tizimi shakllandi.

3. Hozirgi holat: Islohotlar va innovatsion yondashuv

Mustaqillik yillarida, xususan, so'nggi yetti yilda O'zbekistonda ta'lim sohasida davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlari o'zgardi. 2017-yildan boshlab "Ta'lim to'g'risida"gi qonun yangi tahrirda qabul qilindi, bu esa yurisprudensiya talabasi sifatida biz uchun sohaning huquqiy asoslari mustahkamlanganini ko'rsatadi.

Hozirgi kunda Markaziy Osiyo mamlakatlari, xususan O'zbekiston, ta'lim sifatini oshirish uchun quyidagi yo'nalishlarga e'tibor qaratmoqda:

Inson kapitalini rivojlantirish: Maktabgacha ta'limdan oliy ta'limgacha bo'lgan uzviylikni ta'minlash.

Xalqaro integratsiya: Mintaqada xorijiy universitetlar filiallarining ko'payishi (masalan, Vebster, Turin, Amity kabi universitetlar).

Ilm-fanni moliyalashtirish: Innovatsion rivojlanish vazirligi orqali ilmiy startaplar va tadqiqotlarni qo'llab-quvvatlash.

Raqamli ta'lim: Masofaviy ta'lim platformalarining joriy etilishi va "Elektron hukumat" doirasida ta'limni raqamlashtirish.

Bugungi kunda O'zbekiston Milliy universiteti kabi nufuzli dargohlarda xalqaro standartlarga mos kadrlar tayyorlanayotgani, ijtimoiy fanlar va huquq sohasida erkin fikrli yoshlarning shakllanayotgani mintaqaning intellektual salohiyatini tiklash yo'lidagi muhim qadamdir.

Xulosa

Markaziy Osiyo ilm-fani tarixan dunyo tamadduniga tamal toshini qo‘ygan. Tarixiy tajriba shuni ko‘rsatadiki, ilm va ma‘rifatga e‘tibor berilgan davrda mintaqa qudratli bo‘lgan. Hozirgi kunda Yangi O‘zbekistonning poydevorini qurishda Uchinchi Renessans g‘oyasi ilgari surilmoqda. Buning uchun ta‘lim tizimi korrupsiyadan xoli, innovatsiyalarga ochiq va milliy manfaatlariga yo‘naltirilgan bo‘lishi shart. Biz yosh huquqshunoslar va tadqiqotchilar sifatida buyuk ajdodlarimiz merosiga tayanib, ilm-fanning zamonaviy yutuqlarini jamiyat hayotiga tatbiq etishimiz lozim. Zero, bilim - har qanday jamiyatning barqaror rivojlanishi va huquqiy ustuvorligining kafolatidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: "O‘zbekiston", 2021.
2. Karimov I.A. Yuksak ma‘naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: "Ma‘naviyat", 2008.
3. Abu Rayhon Beruniy. Tanlangan asarlar (Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar). – Toshkent: "Fan", 1968.
4. Bartold V.V. Turkistonning madaniy hayoti tarixi. – Moskva: "Nauka", 1963.
5. Ziyov A. O‘zbek davlatchiligi tarixi. – Toshkent: "Sharq", 2000.
6. O‘zbekiston Respublikasining "Ta‘lim to‘g‘risida"gi Qonuni. – O‘RQ-637-son, 23.09.2020-y.
7. Sagdullayev A.S. O‘zbekiston tarixi: davlat va jamiyat boshqaruvi. – Toshkent: "Akademiya", 2012.
8. Ibn Sino. Tib qonunlari (1-kitob). – Toshkent: "Xalq merosi", 1993.